

OSOBOWOŚĆ W KULTURZE FIZYCZNEJ – WZORZEC OSOBOWY NAUCZYCIELA I TRENERA

Problematyka osobowości należy do podstawowych zagadnień podejmowanych w naukach społecznych, w tym szczególnie w psychologii humanistycznej, stając się kluczem dla zrozumienia podmiotowości dążącego do samorealizacji człowieka¹. W zależności od przyjmowanych poglądów ontologicznych czy epistemologicznych, autorzy definicji osobowości rozumieją ją jako nadrzędny, indywidualnie zróżnicowany „mechanizm” sterujący całością czynności ludzkich² albo też traktują osobowość wyłącznie jako teoretyczny konstrukt, stworzony w celu nazwania ogólnym terminem różnorodnych i równocześnie wewnętrznie spójnych właściwości człowieka³.

Pierwsze próby zdefiniowania osobowości można przypisać starożytnym myślicielom, rozważającym istotę ogólnej natury ludzkiej psychiki. W dziełach Platona, Arystotelesa, Teofrasta czy też Hipokratesa odnajdujemy źródła wielu współczesnych poglądów na ten temat⁴. Wszystkie one dotyczą na ogół prób lepszego poznania i opisanego tego, co nazywa się niekiedy całością wewnętrznego psychicznego życia człowieka, próbującego odpowiedzieć sobie na fundamentalne pytania: „kim jestem?” i „dokąd zmierzam?”⁵.

---

¹ A.H. Maslow (1986), *W stronę psychologii istnienia*, Warszawa; K. Wojtyła (2000), *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Lublin.

² J. Reykowski (1992), *Procesy emocjonalne, motywacja, osobowość*, Warszawa.

³ J. Nuttin (1968), *Struktura osobowości*, Warszawa.

⁴ Z. Rosińska, C. Matuszewicz (1982), *Kierunki współczesnej psychologii, ich geneza i rozwój*, Warszawa; J. Strelau (1998), *Psychologia temperamentu*, Warszawa; W. Szewczuk (1990), *Psychologia*, Warszawa.

⁵ S. Gerstmann (1970), *Osobowość*, Warszawa; J. Bielecki (1986), *Wybrane zagadnienia psychologii*, Warszawa.

Niektórzy badacze tego problemu ujmują osobowość jako wewnętrzną organizację mechanizmów poznawczych, emocjonalnych i motywacyjnych, do których należą m.in. potrzeby, postawy i przekonania oraz obraz samego siebie⁶.

Ważnym wyróżnikiem w psychologicznej analizie pojęcia osobowości jest fakt, iż rozumie się ją zasadniczo jako właściwość typowo ludzką, spójną i specyficzną dla danej osoby. Jej nazwa bywa zaś wyjaśniana przez odniesienie się do łacińskiego słowa *persona* (osoba), oznaczającego twarz czy też maskę sceniczną, przedstawiającą typowy dla danej postaci „sposób istnienia” i działania⁷.

Podkreśla się też, że właściwości osobowości są efektem interakcji zachodzących między człowiekiem a jego społecznym otoczeniem. Owe interakcje mogą decydować nie tylko o stałości i międzysytuacyjnej spójności ludzkich czynności i zachowań, lecz także stanowić swoisty, normatywny wzorzec osobowy. Wzorzec ten jest w znacznej mierze odzwierciedleniem uwarunkowań sytuacyjnych, w jakich działa podmiot. Im bardziej wyraziste, silne są te uwarunkowania, tym bardziej spójne i przewidywalne mogą być właściwości osobowości i działanie podmiotu⁸.

Wobec tak zarysowanego problemu warto postawić pytanie, na ile kultura fizyczna i jej społeczno-środowiskowe uwarunkowania mogą stanowić specyficzną sytuację, kształtującą osobowość działającego w jej ramach podmiotu? Problem wydaje się szczególnie aktualny w odniesieniu do wzorca osobowego wychowawcy fizycznego, nauczyciela czy trenera. Wzorca oczekiwanego przez edukacyjne czy sportowe środowiska kultury fizycznej. Aby udzielić odpowiedzi na powyższą kwestię należy naszym zdaniem: (1) przybliżyć pojęcie i wybrane teorie osobowości, (2) wyjaśnić możliwości zastosowania tego pojęcia do opisu i objaśnienia głównych właściwości wzorca osobowego nauczyciela wychowania fizycznego i trenera sportowego. Zasygnalizowane zagadnienia będziemy się starali przedstawić w kolejnych częściach opracowania.

Osobowość, podstawowe pojęcia i teorie

W wielu poglądach na temat osobowości występują często opinie rozbieżne, a nawet wzajemnie sprzeczne⁹. Przystępując do omówienia niektórych z nich, rozważymy kilka uwag wstępnych. Na początek proponujemy, aby w poszukiwaniu własnego punktu widzenia w odniesieniu do osobowości

⁶ J. Strelau (2000), *Osobowość jako zespół cech*. W: J. Strelau [red.], *Psychologia*, t. 2, Gdańsk.

⁷ J. Bielecki (1986), dz. cyt.; H. Kosińska (1991), *Osobowość sportowca*. W: T. Tyszka [red.], *Psychologia i sport*, Warszawa; W. Szewczuk (1998), dz. cyt.; J. Strelau (2000), dz. cyt.

⁸ T. Tomaszewski [red.] (1976), *Psychologia*, Warszawa; N. Cantor, W. Mischel (1986), *Prototypowość a osobowość: wpływ na przypominanie i całościowy obraz osobowości*, Poznań.

⁹ C.S. Hall, G. Lindzey (1990), *Teorie osobowości*, Warszawa; L.A. Pervin (2002), *Psychologia osobowości*, Gdańsk.

zachować znaczną rozważę i intelektualny umiar. W ten sposób ustrzeżemy się przed pochopnym wyborem poglądów skrajnych, tych, które mówią o osobowości jako „super strukturze” czy nawet substytucie duszy lub innych traktujących osobowość wyłącznie jako figurę semantyczną, za którą nic szczególnego się nie kryje.

Sądzymy, że na osobowość warto też spojrzeć jako na pojęcie wieloznaczne, używane zarówno w nauce jak i w mowie potocznej, występujące obok wielu bliskoznacznych pojęć, choćby takich jak indywidualność, temperament, charakter, postawy itp., które bywają stosowane w różnych naukach m.in.: prawniczych, filozoficznych, socjologicznych czy pedagogicznych. Warto też wiedzieć, że jako terminu wartościującego używa się pojęcia osobowości w odniesieniu do twórczości artystycznej oraz że ma ono również swoje miejsce w naukach o kulturze fizycznej. W tej ostatniej dziedzinie, kwestię osobowości podnosi się np. przy okazji opisywania i objaśniania różnorodnych wewnątrzindywidualnych właściwości psychofizycznych oraz czynności i zachowań osób sportujących się lub realizujących cele kultury fizycznej z pozycji organizatorów, nauczycieli i wychowawców¹⁰.

Powracając do głównego wątku analizy i rozumienia pojęcia osobowości, wypada podkreślić, że naukowym wyjaśnianiem problematyki, genezy, struktury, rozwoju i psychologicznej diagnostyki osobowości zajmuje się głównie dział nauki zwany psychologią osobowości¹¹. Niektórzy z autorów wyróżniają tu trzy różne ujęcia ontologicznej istoty osobowości jako określonego bytu. Są to koncepcje: metafizyczne, normatywne i empiryczne. Istnieją też różne poglądy na temat głównych czynników rozwoju osobowości. W historii psychologii osobowości wyróżnić można trzy rodzaje koncepcji, które usiłują wyjaśnić ten problem. Są to koncepcje: biologiczne, socjologiczne i biospołeczne¹². Współczesna psychologia dysponuje wieloma, często istotnie różniącymi się koncepcjami osobowości¹³. Szczegółowej charakterystyki głównych koncepcji i teorii dokonali w obszernej monografii dwaj psychologowie amerykańscy Calvin Hall i Gardner Lindzey¹⁴. Ich zdaniem charakterystyczne cechy poszczególnych poglądów na temat osobowości wynikają głównie z wyborów

---

¹⁰ H. Kosińska (1991), dz. cyt.; J. Gracz (1994), *Czy kto widział osobowość – czyli o „znaczeniu osobowości w działalności sportowej”*, „Sport Wyczynowy”, 1-2; J. Gracz, T. Sankowski (2007), *Psychologia aktywności sportowej*, Poznań.

¹¹ B. Zawadzki (1970), *Wstęp do teorii osobowości*, Warszawa; J. Bielecki (1986), dz. cyt.

¹² L. Wołoszynowa [red.] (1971), *Psychologia ogólna. Materiały do nauczania psychologii*, t. 4, Warszawa.

¹³ A. Gałdowa (1990), *Psychologia analityczna C.G. Junga*. W: Taże, *Wybrane koncepcje osobowości*, Kraków; Taże, (1995), *Współczesne koncepcje osobowości*, Kraków.

¹⁴ C.S. Hall, G. Lindzey (1990), dz. cyt.

teoretycznych ich autorów, odnoszących się do przesłanek najsilniej rzutu-
jących na czynności i zachowanie człowieka. To właśnie z tych przesłanek
opisujących i objaśniających istotę osobowości wynika ukierunkowanie
merytoryczne poszczególnych teorii osobowości. Mówiąc o teoriach osobo-
wości, mamy najczęściej na myśli próby opisanie i objaśnienia w uporządko-
wany sposób tego, co bywa nazywane strukturą osobowości. Znaczna liczba
psychologicznych teorii osobowości wynika częściowo z tego, że osobowość
jest trudno definiowalna, a również i ze względu na to, że fakty, na których się
opierają teorie osobowości, nie są jak dotąd wystarczająco dobrze poznane.
Podejmując próbę ogólnego podziału teorii osobowości można wyodrębnić
cztery ich grupy: 1) teorie typów; 2) teorie cech; 3) teorie rozwojowe; 4) teorie
dynamiki osobowości¹⁵.

Osobowość w ujęciu definicyjnym

Spośród obfitości różnych przedstawionych poglądów na temat rozumie-
nia pojęcia i teorii osobowości, na użytek własny do opisu zagadnień zwią-
zanych z ogólnie pojmowaną aktywnością człowieka w kulturze fizycznej,
najbardziej trafna wydaje się być jedna z koncepcji osobowości, rozumianej
jako organizacja cech. Koncepcję taką, uważaną już dzisiaj za klasyczną,
przedstawił Gordon Allport¹⁶. Traktując osobowość jako konfigurację cech,
różną dla każdego człowieka, Allport wymienia tzw. cechy powierzchowne
(dostrzegalne formy zachowania) i źródłowe (leżące w głębszych warstwach
motywacji). Cytowany autor stwierdza, że osobowość jako organizacja (cech)
determinuje specyficzny sposób przystosowania się jednostki do otoczenia.
Zgodna z tym podejściem jest też definicja mówiąca, że „termin osobowość
może być używany dla oznaczenia zorganizowanej struktury cech indywidu-
alnych i sposobów zachowania, które decydują o specyficznych sposobach
przystosowania się danej jednostki do jej środowiska”¹⁷. W tak ujmowanej de-
finicji podkreślić warto dwa aspekty. Pierwszy z nich dotyczy rozumienia zor-
ganizowanej struktury jako zintegrowanej całości wszystkich wchodzących
w skład osobowości współzależnych cech. Innymi słowy, poszczególne cechy
(czynniki) pozostają zawsze składowymi, funkcjonując w obrębie osobo-
wości jako całościowej struktury. W takim rozumieniu w każdym konkretnym
zachowaniu człowiek opiera się na całej osobowości, a nie na wyizolowanej

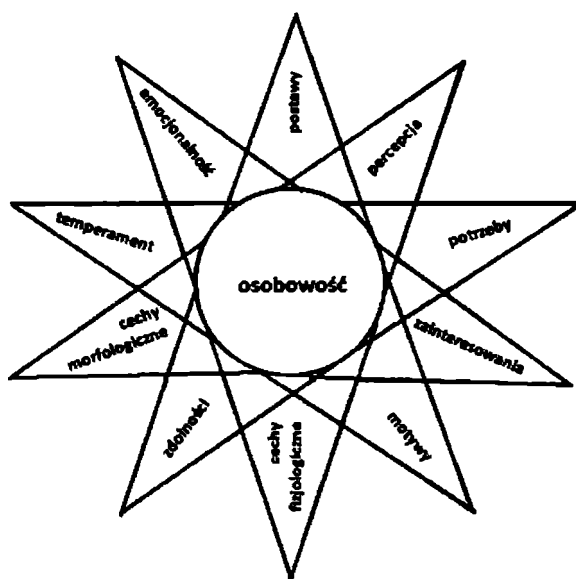
¹⁵ Ich opis znaleźć można w przytoczonej literaturze: E.R. Hilgard (1967), *Wprowadzenie do psychologii*. Warszawa; C.S. Hall, G. Lindzey (1990), dz. cyt.

¹⁶ G.W. Allport (1961), *Pattern and growth in personality*, New York.

¹⁷ E.R. Hilgard (1967), dz. cyt.

jej części. Drugim z podniesionych w tym ujęciu aspektów są różnice indywidualne zachodzące pomiędzy poszczególnymi osobami. Wskazuje się na fakt indywidualności, unikalności ludzkiej osobowości, która pomimo występowania tego samego rodzaju zestawu cech u wszystkich ludzi, jest jednak osobniczo zróżnicowana. Tym samym nie ma dwóch jednostek, które miałyby taką samą osobowość, a więc nie ma dwóch jednostek tak samo przystosowujących się do swego środowiska. Różnorodność ludzkich osobowości sprawia, że każdy z nas potrafi w specyficznym indywidualnym sposobie pozostawać w równowadze z otaczającym go środowiskiem.

Jednym z dobrych przykładów pojmowania osobowości jako organizacji cech jest też koncepcja sformułowana przez Joya Guilforda¹⁸. Według tego autora cechą będącą głównym elementem struktury osobowości można określić jako dający się wyróżnić indywidualnie, względnie trwały sposób zachowania, którym jednostka różni się od innych jednostek. W organizacji cech zwanych osobowością, w oparciu o powyższą koncepcję, można wymienić kilka ich grup, m.in.: potrzeby, zainteresowania, postawy, temperament, uzdolnienia, cechy morfologiczne, motywy, emocjonalność, cechy fizjologiczne, percepcję, i ująć schematycznie w formie „gwiazdy” (ryc. 1).

Ryc. 1. Osobowość jako organizacja cech.

Przyjęty układ graficzny może do pewnego stopnia sugerować też organizację owej struktury. Z jednej strony bowiem, część zewnętrzna – ramiona gwiazdy – wskazuje na to, że każda z cech, niezależnie od pozostałych może być poddawana badaniu, analizie i opisowi. Innymi słowy, stanowi pewnego rodzaju autonomiczną jedność. Z drugiej jednak strony istnieje centralna część gwiazdy, w której „stapiają się” wszystkie cechy. Część ta może symbolizować ową niepodzielną strukturę zwaną osobowością. Na osobowość jako integralną całość można zatem spoglądać z różnych stron. Raz, gdy widzimy tylko jedną cechę, lub z innej perspektywy, gdy widzimy cały ich zintegrowany zbiór. A więc badając czy analizując dowolny z elementów struktury osobowości należy mieć na względzie fakt jego funkcjonalnego powiązania z pozostałymi elementami całości życia psychicznego człowieka, jako swoistej organizacji.

¹⁸ J.P. Guilford (1959), *Personality*, New York.

Stanisław Siek analizując niektóre z klasycznych – cytowanych już wcześniej – definicji osobowości, proponuje takie jej ujęcie, które naszym zdaniem mogłoby stać się dobrym wskazaniem dla poszukujących w tej dziedzinie własnych poglądów. Jego zdaniem można przyjąć, że „osobowość jest organizacją nabytych i wrodzonych dyspozycji oraz schematów reagowania jednostki, względnie stałą, spójną, specyficzną dla niej, a powstałą jako wynik dojrzwania, uczenia się i przystosowania, determinującą zarazem dalszy rozwój i przystosowanie jednostki”¹⁹.

Główne elementy swojej definicji autor wyjaśnia następująco:

- Dyspozycje są to „względnie stałe siły organizujące reakcje i schematy reagowania jednostki”.
- Schemat reagowania to „układ zespołów reakcji, różnych jakościowo, o niejednakowej sile, występujących częściej lub rzadziej w określonej kolejności”.
- Organizacja znaczy tyle, że jest to pewien układ „różnych jakościowo dyspozycji i schematów reagowania, np. potrzeb, postaw, mechanizmów obronnych, cech obrazu siebie”, które pozostają w określonych względem siebie relacjach. Relacje owe nie są statyczne lecz dynamiczne²⁰.

Wybór przedstawionych wyżej teorii i ich wykorzystanie przy studiowaniu psychospołecznych problemów aktywności w kulturze fizycznej, został podyktowany głównie chęcią sprostania zapotrzebowaniu na ilościowe i jakościowe oceny występujące w tej dziedzinie. Zaproponowane ujęcia pozwalają też, naszym zdaniem, na realizowanie potrzeby indywidualnych oddziaływań na podmiot kultury fizycznej, jakim jest człowiek, a także na rozpoznawanie i kształtowanie hierarchii jego wartości i oczekiwanych postaw prozdrowotnych. Dysponując ogólnie sformułowanym pojęciem osobowości i wiedzą na temat jej wybranych teorii, można podjąć próbę charakterystyki wybranych właściwości wzorca osobowego ludzi aktywnych zawodowo w kulturze fizycznej, a szczególnie wzorca osobowego nauczyciela wychowania fizycznego i trenera.

Osobowość w kulturze fizycznej – profil normatywny

Realizacja zadań związanych z zawodową aktywnością człowieka jest zawsze ściśle powiązana z jej uwarunkowaniami sytuacyjnymi. Dlatego też można mówić o określonym wpływie systemu społecznego, obowiązującego w dziedzinie kultury fizycznej na cechy indywidualne uczestniczących

---

¹⁹ S. Siek (1982), *Higiena psychiczna i autoterapia*, Warszawa.

²⁰ Dz. cyt.

w niej osób. Dotyczy to nie tylko właściwości osobowości sportujących się (zawodników, uczniów, osób podejmujących rekreację ruchową itp.)²¹ lecz także tych osób, które tworzą tzw. kadry kultury fizycznej, a więc nauczycieli wychowania fizycznego, trenerów, menedżerów sportu, instruktorów rekreacji ruchowej itp.²². Ilustracją dla tak sformułowanej tezy może być model ujmujący osobowość w systemie społecznym kultury fizycznej²³. Powyższe przejawy działania w kulturze fizycznej usytuowane są bowiem zawsze w specyficznym, zintegrowanym systemie strukturalno-społecznym, w którym można wyróżnić cztery główne płaszczyzny: ideologiczną, instytucjonalno-organizacyjną, psychologiczną i podkulturową. Zwłaszcza płaszczyzna psychologiczna w szczególny sposób odnosi się do właściwości psychicznych (wzorca osobowego) nauczyciela czy trenera, a więc osób mających spełnić określony zawodowy profil normatywny w wychowaniu fizycznym i sporcie. Można w tym przypadku mówić o pożądanym cechach osobowościowych. Cechy te kształtowane są m.in. w wyniku oczekiwań, poglądów, celów oraz uczuć, związanych z uznawanymi w danym systemie społecznym standardami kultury fizycznej²⁴.

Wzorzec osobowy nauczyciela wychowania fizycznego

Wśród pożądanym cech osobowych nauczyciela do najczęściej wymienianym Henryk Grabowski²⁵ zalicza: miłość do dzieci, równowagę emocjonalną, umiejętność wczuwania się w przeżycia innych (empatię), samoakceptację, wiarygodność i pomysłowość. Trudno byłoby jednak na podstawie istniejących już badań próbować precyzyjnie zdefiniować i oszacować zbiór właściwości osobowości nauczyciela wychowania fizycznego²⁶. Można jedynie starać się określić ogólny jej profil. Warto w tym miejscu odwołać się do

---

²¹ T. Tyszka (1991), dz. cyt.; T. Rychta (1992), *Cechy osobowości i ich funkcje regulacyjne*. W: T. Ulatowski [red.], *Teoria sportu*, Warszawa; J. Gracz, T. Sankowski (2001), *Psychologia w rekreacji i turystyce*, Poznań; M. Jarvis (2003), *Psychologia sportu*, Gdańsk.

²² J. Gracz, T. Sankowski (2001), dz. cyt.

²³ J. Gracz, M. Walczak (2016), *Psychospołeczny model działania w kulturze fizycznej – ujęcie interakcyjne*. W: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.], *Kultura fizyczna a struktura społeczna*, Warszawa.

²⁴ L.A. Pervin (2002), dz. cyt.

²⁵ H. Grabowski (2000), *Co koniecznie trzeba wiedzieć o wychowaniu fizycznym*, Kraków.

²⁶ B. Hodan, Z. Żukowska (1996), *Nauczyciel wychowania fizycznego i jego społeczno-wychowawcza funkcja*, Warszawa; T. Frołowicz (2002), *Edukacyjne intencje nauczyciela wychowania fizycznego*, Gdańsk.

koncepcji, która do oceny pożądanych i niepożądanych cech osobowości nauczyciela wychowania fizycznego zalicza następujące właściwości osobowe:

	Przejawy pożądane:	Przejawy niepożądane:
Cechy społeczne:	ma przyjacielski stosunek do młodzieży, budzi zainteresowanie wychowaniem fizycznym;	nie interesuje się młodzieżą, niepoważnie podchodzi do swoich zajęć;
Umiejętności metodyczne:	przygotowany do lekcji, prowadzi lekcje interesująco;	nieprzygotowany do lekcji, improwizuje, faworyzuje wybraną młodzież zarówno w traktowaniu jak i ocenie;
Cechy intelektualne:	inteligentny, kulturalny;	nie potrafi dawać sobie rady w zmieniających się na lekcjach sytuacjach, daje wymijające odpowiedzi;
Wygląd zewnętrzny:	odpowiednio ubrany, strój utrzymany w czystości;	ubrany w sposób nieodpowiedni, nie pozwalający nauczycielowi na poprawne wykonywanie ćwiczeń.

Ryc. 2. Pożądane i niepożądane cechy nauczyciela wychowania fizycznego.

Przedstawione dane powinny zachęcać do samoobserwacji i samokontroli oraz odpowiedniej korekty własnego postępowania wszystkich tych, którzy chcą spełnić wymagania określone przez normatywny profil osobowości nauczyciela wychowania fizycznego i osiągnąć pożądany wzorzec osobowy w tym zawodzie.

Wzorzec osobowy trenera idealnego

Określenie profilu normatywnego dla pożądanych właściwości osobowości trenera (wzorca osobowego) trzeba uzupełnić refleksją, że jest on także nauczycielem, choć realizuje nieco odmienne cele niż jego szkolny odpowiednik. Trener w swej aktywności w obrębie kultury fizycznej zmierza bowiem do maksymalizacji osiągnięć sportowych wychowanka oraz ukształtowania w nim m.in. właściwości sprzyjających rywalizacji, odporności na oceniający odbiór społeczny i adaptacji do znacznych obciążeń treningowych. W tak określonej sytuacji, trener, jako osoba znacząca sam powinien posiadać stosowne cechy, aby skutecznie realizować postawione cele sportowe.

Gdy mówimy o idealnym typie trenera wymieniamy przeważnie tzw. pożądane właściwości osobowościowe. Jednak na pytanie, czy istnieje jednolity, idealny wzorzec dobrego trenera, trudno odpowiedzieć jednoznacznie²⁷ Wśród trenerów z najwyższymi osiągnięciami można bowiem wyróżnić wiele najrozmaitszych typów osobowych o różnych temperamentach, wykształceniu i stosujących często odmienne metody szkolenia. Te odmienności

²⁷ Z. Czajkowski (1994), *Poradnik trenera*, Warszawa.

osobowościowe mogą pojawić się w stosowaniu przez trenera określonego stylu szkolenia. Do zasadniczych stylów można tu zaliczyć: styl władczy (dyktatorski, autorytarny), styl bezładny (bałaganiarski, anarchistyczny), styl współpracujący (demokratyczny) albo jego odmianę – styl sztabowy. Wydaje się, że niezależnie od stylu pracy trenera o jej efektywności decydują jednak przede wszystkim określone właściwości jego osobowości, ważne w przebiegu współpracy z zawodnikiem, m.in. takie jak: wspólność celów i zadań, wzajemna atrakcyjność, zgodność postaw i norm etycznych.

Jedne z pierwszych badań nad osobowością trenera podjął L. Lachowicz²⁸. Dokonał on oceny osobowości czołowych trenerów w siedmiu bardzo popularnych dyscyplinach sportu: piłce nożnej, lekkiej atletyce, boksie, gimnastyce, koszykówce, piłce siatkowej i pływaniu. Z prowadzonych badań wynika, że w opinii trenerów do pożądanых cech osobowości w ich zawodzie należą:

Cechy pożądane:	Cechy niepożądane:
<ul style="list-style-type: none"> - umiejętność nauczania swej dyscypliny, - duży zasób wiedzy fachowej, - sprawiedliwy stosunek do zawodników, - prawy charakter, - wysoka sprawność osobista, - długi staż pracy w sporcie, - przykładowe postępowanie. - pracowitość, - duży zasób wiedzy ogólnej. 	<ul style="list-style-type: none"> - mała wiedza fachowa, brak doświadczenia, - zarozumiałość, egoizm, - nadużywanie alkoholu, - niesprawiedliwe postępowanie, kumoterstwo, - faworyzowanie zawodników.

Ryc. 3. Pożądane i niepożądane cechy trenerów w opinii trenerów.

Ciekawie wygląda porównanie opinii trenerów z opiniami zawodników na temat pożądanых i niepożądanych cech osobowości trenera:

Cechy dodatnie:	Cechy ujemne:
<ul style="list-style-type: none"> - umiejętność nauczania swojej dyscypliny, - koleżeński stosunek do zawodników, - poczucie sprawiedliwości, - duży zasób wiedzy fachowej, - ogólna inteligencja, - pracowitość, - duży zasób wiedzy ogólnej, - właściwe oddziaływanie wychowawcze, - przykładowe postępowanie. 	<ul style="list-style-type: none"> - pijaństwo i inne nałogi, - brak opanowania, nerwowość, wybuchowość, - niepunktualność, nieobowiązkowość, - dawanie złego przykładu swoim stylem bycia, - zarozumiałość, - zły stosunek do zawodników.

Ryc. 4. Pożądane i niepożądane cechy trenerów według trenerów i zawodników.

²⁸ L. Lachowicz (1965), *Niektóre aspekty problemu osobowości trenera*, „Materiały Szkoleniowe PKOl”, 8: 10.

Jak widać dobry trener powinien posiadać wzorzec osobowy zapewniający mu zarówno odpowiednią znajomość prawideł rządzących procesem treningu, jak też umiejętności społecznego komunikowania i wywierania wpływu na zachowanie, motywację i postawy zawodników. Wydaje się, że przedstawione wyniki badań do dzisiaj zachowują swoją aktualność. Ich cennym uzupełnieniem może być też rozważenie różnic między właściwościami tradycyjnego a nowoczesnego podejścia do wzorca osobowego współczesnego trenera.

Wzorzec osobowy tradycyjny:	Wzorzec osobowy nowoczesny:
<ul style="list-style-type: none"> - nastawienie na wygrywanie, - skupienie na zadaniu, - prymat wyników, - instynktowność, - uzależnienie od zawodnika, - wyobcowanie, - myślenie w kategoriach „ja”, - autorytarność, - krzyczenie, - mówienie, - trener, - były zawodnik, - ciężko pracujący. 	<ul style="list-style-type: none"> - nastawienie na wygrywanie, - skupienie na zawodniku, - prymat doskonałości, - szczegółowe planowanie, - uzależnienie od trenera, - spolegliwość, - myślenie w kategoriach „my”, - demokracja, - przekonywanie, - najpierw słuchanie potem mówienie, - nauczyciel, - wykwalifikowany trener, - mądrze pracujący.

Ryc. 5. Tradycyjny i nowoczesny wzór osobowy współczesnego trenera.

Warto jednak pamiętać, że nie ma ustalonych raz na zawsze cech wzorca osobowego, warunkujących osiągnięcie sukcesu w pracy nauczyciela wychowania fizycznego czy trenera. Co najwyżej można uznać, że większość z tych, którzy odnoszą sukcesy zawodowe, odznacza się w szczególności sposobem takimi właściwościami jak: wysoka motywacja osiągnięć – potrzeba sukcesu, energia i entuzjazm w działaniu, którym potrafią „zarazić” swoich podopiecznych, a także spolegliwość i wiarygodność etyczna.

Podsumowanie

Rozważania na temat osobowości w kulturze fizycznej zakończmy refleksją, że przez czynne uczestniczenie, czy też profesjonalne planowanie i realizację zadań wychowania fizycznego i sportu, można skutecznie kształtować i rozwijać zespoły cech i reakcji, które składają się na tzw. dojrzałą, dobrze

przystosowaną osobowość²⁹. Kultura fizyczna, jako forma intencjonalnej, prozdrowotnej aktywności człowieka, może bowiem znacząco pomagać mu w harmonijnym rozwijaniu osobowości. W tym m.in. obrazu własnej osoby (obrazu siebie), obiektywnej postawy wobec siebie i wglądu w siebie oraz w swoje możliwości (silne i słabe strony). Stwarza to szansę na ograniczenie skłonności egoistycznych na rzecz liczenia się z dobrem innych ludzi. Może się to wyrażać w posiadaniu przyjaciół tworzących grupę towarzyską, wspólnie uprawiającą różnorodne formy aktywności fizycznej. A także w rozwijaniu aktywnych zainteresowań rodziną, życiem kulturalnym, polityką i szeroko pojętą aktywnością sportową pojmowaną jako *sport family*.

Do omawianych tu cech i reakcji tworzących dojrzałą osobowość, wzmacnianych przez aktywność w kulturze fizycznej warto dodać także otwartość jednostki w zaspokajaniu swoich prozdrowotnych potrzeb cielesnych. Akceptowanie i liczenie się z tymi potrzebami, bez nadmiernej ich dominacji. Odczuwanie przyjemności funkcjonowania własnego ciała, przyjemności jedzenia, snu i odpoczynku po zmęczeniu. A także wykonywanie fizjologicznych funkcji organizmu bez wewnętrznych konfliktów i wstydliwych zahamowań. Oto w skrócie wybrane korzyści dla rozwoju osobowości człowieka, płynące z jego aktywności w kulturze fizycznej.

---

²⁹ J. Bazylak, S. Siek (1983), *Elementy higieny psychicznej w psychologii pastoralnej*, Warszawa.